

Apáczai Csere János személyisége és világnézete.

Az elszakított Erdély területén friss és sokoldalú irodalmi munka folyik. A magukra maradt, magukra utalt írók buzgón igyekeznek a közönség legkülönfélébb érdeklődését kielégíteni. Eredeti szépirodalmi alkotások és régiek új kiadásai, fordítások és tudományos munkák egymás után jelennek meg; az erdélyi irodalom egyre önállóbb és zártabb képet mutat.

„Minerva-Könyvtár“ címen most új vállalat indult meg, melynek célja egyrészt népszerű, összefoglaló tudományos ismertetések, másrészt szépirodalmi művek közlése. Első füzete fekszik előtünk; írója, Tavasz Sándor, a Könyvtár egyik szerkesztője, Apáczai Csere János életét és világnézetét ismerteti benne a háromszázados születési évforduló alkalmából. Sok újat nem mond, de ügyesen foglalja össze első bölcselőnk elveit és lelkes hittel magasztalja érdemeit. Apáczait, kiből először váltak tudatossá a magyar hibák és először támadt óhaj a javításra, kinek lelkét új, merész gondolatok láztadó csirái, testét a tudóvész bacillusai emésztették, elsősorban kultúrhősnek, kultúrfilozófusnak tekinti, működésében az egyetemes kultúrára törekvést hangsúlyozza és a nemes értelemben vett felvilágosodás előszelét érzi. Figyelemreméltó megállapítása, hogy Apáczai világnézetét jótékonyan befolyásolta presbiteriánizmusa; haladó törekvéseinek ez lendületet adott és megóvta őt a szélsőséges túlzásoktól.

Itt említjük meg, hogy a sárospataki kollégium sikerült ünnepélyvel áldozott a nagy praecceptor emlékének és az ott elhangzott szép beszédek (Marton János bevezető, Rác Lajos ünnepi beszéde), füzetalkában, nyomtatásban is megjelentek. H. G.

Sajó Sándor: Muzikaszó. 1917-ben sokszor olvashattuk és hallhattuk, hogy Arany megdöntötte azt az állítást, mintha a pedagógus-talantum a művészivel nem párosulhatna. Nem is értenők, hogy az, aki napjának nagy részét a nevelés és oktatás lélekemelő, noha robotszerű, örlő munkájának áldozza, miért ne élhesen az est csendes óráiban a Múzsák

édes társaságában, ha tud, és ha felavatta erre a természet. Vajjon miért volna a pedagógia ellenmérge a művészetnek, afféle széruma, amely a poézis izgalmas, lázas, korlátokat szétütő hangulata ellen mintegy beoltja az embert?

Sajó Sándor költői pályája is megcáfolja azt a sokat hirtetett, a sajtóban szinte elkopatott álligazságot, hogy ez vagy az nem fejlődhetett ki igazi költői egyéniséggé, mert a géniuszt megölte benne az iskola poros levegője, prózai légköre, az iskolai étellel járó bürokratizmus, a konfereciák átkos unalma, amelyben az igazgatói jelentések áradata zuhanyként lehűti a költői lelket. Sajó Sándor, noha elsőrangú tanári egyéniség is, soha sem szívta magába az iskola levegőjéből azt, ami kiöli az isteni szikrát. S mi költészetének magas röptéből egy szemernyit sem érezzük az iskolának azt a levegőjét, amelyet porosnak, iskolásnak, sablonosnak emlegethetne a kritika.

Nem akarok szavakkal játszani, amikor azt mondom, hogy Sajó Sándor költeményeinek művészi értékét nem azért érzem át, mert a rokonlelket, a rokonérzést fedeztem fel benne, hiszen ez egy fajtája volna a részrehajlásnak és szuggerálásnak annak, hogy benne becsülöm a magyar faji érzés minden erejét, hazafiságának fájó, égbekiáltó jajjait, lelkem az ő lelkével vergődik, gyötrődik ezer poklon és keserven át és az ő szívvel pihen meg kedves, tiszta, de fülbemászó szerelmi költészetében és érette szemet húnnyok művészi követelményeknek, hanem, mert érzéseit a költészet nagy szuggesztív erejével tudta mintegy reám áthárítani.

Vele érezzük azt a két végtelenséget, mely költészetének mintegy kétős pólusa: az Istenit és a magyar fájdalmat. Vérünkkel árad szét az ő nagy magyar fájdalma, mely a buba és gyászba az önmardosó szégyen keserű könnyeseppjét oltja belé, az ő nagy önemészto szégyene, mely ölhet mindnyájunkat azért, hogy a harc elveszett és hogyan vészett el. Ez a bús büszkeség, mely az elkeseredés magas hőfokú régiójában akasztófa-humorra izzik át, anélkül, hogy nemességét és komolyveretű patináját egy-egy szempillanatra is elveszítene, s amely a szégyen és szomorúság közepett is azt diktálja lelkének, hogy áldja az Istent, hogy magyarnak született.